

Nd.

2. Frumvarp til laga

[2. mál]

um Listskreytingasjóð ríkisins.

(Lagt fyrir Alþingi á 104. löggjafarþingi 1981.)

1. gr.

Stofna skal sjóð er hafi það markmið að fegra opinberar byggingar með listaverkum.

Nafn sjóðsins er Listskreytingasjóður ríkisins.

Sjóðurinn hefur sjálfstæðan fjárhag og eigin stjórn sem nánar er fyrir mælt í lögum þessum. Málafni sjóðsins heyrir undir menntamálaráðuneytið.

2. gr.

Tekjur sjóðsins eru:

1. Árlegt framlag ríkisins.

Framlagið nemur 1% álagi á samanlagðar fjárveitingar ríkissjóðs í A-hluta fjárlaga til þeirra bygginga sem ríkissjóður stendur að einn eða með öðrum (sveitarfélögum o. s. frv.), sbr. 3. gr.

2. Vaxtatekjur.

3. Aðrar tekjur.

3. gr.

Framlag ríkissjóðs samkv. 1. tl. 2. gr. skal vera sérliður í fjárlögum og ákvarðast að höfðu samráði við byggingadeild menntamálaráðuneytis og fjárlaga- og hagsýslustofnun fjármálaráðuneytis.

Greiða skal til Listskreytingasjóðs eigi minna en 1/12 árlegs framlags á mánuði hvert fjárlagaár, og skal uppgjóri ríkisins við sjóðinn lokið fyrir 10. desember ár hvert.

4. gr.

Stjórn Listskreytingasjóðs skipa fimm menn: formaður, skipaður af menntamálaráðherra án tilnefningar, einn skipaður samkvæmt tilnefningu Arkitektafélags Íslands, einn samkvæmt tilnefningu Sambands ísl. sveitarfélaga og tveir myndlistarmenn samkvæmt tilnefningu Bandalags ísl. listamanna. Ráðuneyti, sem bygging sú heyrir undir, sem listskreyta skal, getur tilnefnt einn fulltrúa til samstarfs við stjórn Listskreytingasjóðs, ef það æskir, og hefur hann tillögu- en ekki atkvæðisrétt. Réttur til slíkrar tilnefningar tekur þó ekki til menntamálaráðuneytisins.

Stjórnina skal skipa til tveggja ára í senn.

Varamenn skulu skipaðir á sama hátt.

Afl atkvæða ræður úrslitum mála í sjóðstjórn. Halda skal gerðabók um stjórnarfundum.

Menntamálaráðherra ákveður þóknun stjórnarmanna, sem greiðist úr sjóðnum ásamt öðrum kostnaði við starfsemi hans.

5. gr.

Sjóðstjórnin ákveður listskreytingu þeirra mannvirkja sem lög þessi taka til og hvernig staðið skuli að framkvæmdum í samvinnu við arkitekt byggingarinnar. Hún getur kvatt sérfróða menn sér til aðstoðar við einstök verkefni.

6. gr.

Stefnt skal að því að um meiriháttar verkefni á sviði listskreytinga fari fram opinber samkeppni eftir reglum sem menntamálaráðuneytið setur að fengnum tillögum Bandalags ísl. listamanna, Sambands íslenskra sveitarfélaga og Arkitektafélags Íslands. Heimilt skal að ákveða að samkeppni um listskreytingu skuli opin listamönnum á Norðurlöndum.

Með listskreytingu er átt við hvers konar fasta og lausa listmuni s. s. veggskreytingar innan húss og utan, höggmyndir, málverk, veggábreiður og hvers konar listræna fegrun.

Skal leitast við að dreifa verkefnum milli listgreina, þannig að í hverri byggingu séu fleiri en ein tegund listskreytinga.

7. gr.

Þegar ákveðið hefur verið að reisa mannvirki, sem lög þessi taka til, ber arkitekt mannvirkisins og bygginganefnd, sem hlut á að máli, að hafa samband við stjórn Listskreytingasjóðs þannig að byggingin verði frá öndverðu hönnuð með þær listskreytingar í huga, sem ráðlegar teljast.

8. gr.

Stefnt skal að því að verja einnig úr sjóðnum fé til listskreytingar bygginga, sem þegar eru fullbyggðar, og skal þá hafa samráð við arkitekt byggingarinnar, ef þess er kostur.

9. gr.

Verja má til listskreytingar bygginga, sem lög þessi ná til, fjárhæð sem svarar til 1% álags á framlög ríkisins til hlutaðeigandi byggingar.

Menntamálaráðherra getur heimilað að verja hærri fjárhæð en þessu svarar, ef fjárhagur sjóðsins leyfir og sjóðstjórn gerir um það tillögu.

10. gr.

Stjórn Listskreytingasjóðs getur hvort heldur er óskað eftir að gerð séu ný listaverk eða keypt fullgerð listaverk eða listaverk sem unnið er að. Heimilt er að kaupa listaverk frá Norðurlöndum, enda séu gagnkvæm samskipti milli landanna á þessu sviði.

11. gr.

Semja skal við bankastofnun um að annast reikningshald og fjárvörslu Listskreytingasjóðs og skal þess gætt að hann njóti jafnan bestu vaxtakjara. Reikningsár sjóðsins er almanaksárið og skulu rekstrar- og efnahagsreikningar endurskoðaðir af Ríkisendurskoðun árlega og birtir í Stjórnartíðindum.

12. gr.

Menntamálaráðuneytið getur í reglugerð sett nánari ákvæði um framkvæmd laga þessara.

13. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi. Jafnframt fellur úr gildi 27. gr. laga nr. 63/1974, um grunnskóla, svo og önnur lagaákvæði er brjóta kunna í bága við þessi lög.

Ákvæði til bráðabirgða.

Ákvæði laga þessara taka til bygginga sem í smíðum eru þegar löggin öðlast gildi og eigi hafa verið gerðar um bindandi ráðstafanir varðandi listskreytingar.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Frv. þetta var lagt fyrir 103. löggjafarþing, en varð eigi útrætt. Fylgdu því svo-
felldar athugasemdir:

„Menntamálaráðherra fól á s.l. ári Birgi Thorlacius ráðuneytisstjóra og Sigrúnu Guðjónsdóttur, formanni Félags íslenskra myndlistarmanna, að leggja fram tillögur um fjárhagslegan stuðning við listskreytingu opinberra bygginga. Eru tillögur þeirra og upplýsingar lagðar til grundvallar meginstefnu þessa frumvarps. Reynslan hefur sýnt að ákvæði, sem nú gilda um þetta efni, eru þröng og erfið í framkvæmd. Er þá átt við 27. gr. grunnskólalaga sem þannig hljóðar:

„Sveitarstjórn getur ákveðið listskreytingu skólamannvirkja með samþykki menntamálaráðuneytisins og telst kostnaður, sem af því leiðir, til stofnkostnaðar. Má verja í þessu skyni fjárhæð, er nemur 2% af áætluðum stofnkostnaði skólamannvirkis, miðað við reglur byggingadeildar ráðuneytisins.“

Samkvæmt þessu ná ákvæði um listskreytingar opinberra bygginga eingöngu til grunnskóla, og frumkvæði um slíkt er í höndum sveitarstjórna. Að vísu segir í 10. gr. laga um skólakostnað nr. 49 frá 29. apríl 1967: „Menntamálaráðuneytið getur, að fenginni umsögn sveitarstjórnar, ákveðið listskreytingu skólamannvirkja, og telst kostnaður, sem af því leiðir, til stofnkostnaðar. Má verja í þessu skyni fjárhæð, er nemur allt að 2% af áætluðum stofnkostnaði skólamannvirkis miðað við reglur byggingadeildar, þó aldrei hærrí fjárhæð en 500 þús. kr. til hvers einstaks skóla, að viðbætti hækkun samkvæmt byggingarvísitölu, sbr. 8. gr.“

Svo hefur verið litið á, að þessi gr. laga nr. 49 29. apríl 1967 gildi ekki eftir að 27. gr. grunnskólalaga var samþykkt, enda ber mikið á milli um efni þessara tveggja lagagreina, svo að þær verða ekki samrýmdar í framkvæmd. Reynslan sýnir að engin framför varð með lögfestingu 27. gr. grunnskólalaga, hvað varðar skipulega listskreytingu skóla. Þvert á móti hefur framkvæmd greinarinnar reynst ómarkviss og ákvæðið þröngt í eðli sínu, nær aðeins til grunnskóla, og frumkvæði er hjá sveitarstjórnunum, sem geta haft mjög misjafnan áhuga í þessu efni.

Með frumvarpi því sem hér er flutt er stefnt að því að koma á nýskipan þessara mála. Er bæði gert ráð fyrir því að ákvæði um listskreytingar verði víðtækari en verið hefur og að frumkvæði og forstaða sé hjá ríkisstjórninni (menntamálaráðuneytinu). Þá er lögð áhersla á að tilgangurinn með löggjöf af þessu tagi sé ekki síst sá að efla vinnumarkað myndlistarmanna og viðurkenna í verki nauðsyn þess að myndlistarmenn eigi hlut að því, ekki síður en iðnaðarmenn, að opinberar byggingar séu vandaðar, fagrar og í hvívetna fagmannlega unnar. Slíkt sjónarmið á sér aldalanga hefð í byggingarsögu heimsins. Þótt vissulega megi finna því mörg dæmi hér á landi að myndlistarmenn hafi verið tilkvaddir að skreyta og fegra byggingar, sem vanda skyldi til, þá skortir á að markviss stefna hafi ríkt í þessu efni. Lög af því tagi sem þetta frumvarp gerir ráð fyrir ættu að bæta þar úr að því er tekur til bygginga, sem ríkissjóður leggur fé til.

Oft hefur staðið nokkur styr um stuðning af opinberri hálfu við listamenn, myndlistarmenn sem aðra. Hefur bæði verið fundið að því að framlög séu skorin við nögl og að ekki sé alltaf gætt skynsamlegs eða æskilegs forms við úthlutun slíkra framlaga. Með stofnun listskreytingasjóðs myndi eftirspurn eftir vinnu myndlistarmanna aukast af sjálfu sér, og það er það form sem þeir æskja, þ. e. að fá að vinna að list sinni í þágu „praktískra“ verkefna í stað þess að þiggja smávægilega og meira og minna umdeilda „styrki“.

Sú fjárhæð sem ríkið verður að leggja fram skv. ákv. þessa frumvarps er ekki há, hvernig svo sem viðmiðun er háttáð, hvort heldur miðað er við niðurstöðutölu fjárlaga, þjóðartekjur Íslendinga, almennan byggingakostnað eða þjóðaraflann yfirleitt.

Miðað við forsendur í 1. tl. 2. gr. frv. og fjárlög ársins 1981 yrði framlag ríkis-sjóðs kr. 1 350 000,00. Það að viðbættu u. þ. b. 450 þús. kr. framlagi sveitarfélaga jafngildir um 20 meðalárslaunum (miðað við fullt starf) í 20. launaflokki BSRB. Má það teljast viðunandi stuðningur við vinnumarkað myndlistarmanna og myndi tryggja markvissa stefnu að því er varðar listskreytingu opinberra bygginga, sem telja verður brýnt menningarmál og er meginmarkmið frumvarpsins skv. 1. gr. þess. Með þessu er stefnt að því sem sjálfsgagt er að myndlistarmenn eigi hlut að heildarútliti opinberra bygginga, sem vanda skal til og ætlað er langlífi.

II.

Norræna myndlistabandalagið hélt ráðstefnu í Moss í Noregi 31. maí til 3. júní 1980 þar sem rætt var um listskreytingu af opinberri hálfu. Fjórir Íslendingar sóttu þessa ráðstefnu (Sigrún Guðjónsdóttir, Gestur Þorgrímsson, Sigrún Guðmundsdóttir og Guðmundur Þór Pálsson) og það menntamálaráðuneytið þá að safna upplýsingum um, hvernig þessum málum væri nú skipað á Norðurlöndum. Fer hér á eftir stutt yfirlit um þetta efni:

Danmörk.

Í Danmörku er það Listasjóður ríkisins (Statens Kunstfond), sem stjórnar öllum framlögum ríkisins til listastarfsemi, en ráðstöfunarupphæð sjóðsins er ákveðin á fjárlögum. Sjóðnum er stjórnað af þriggja manna listráðum, eitt ráð fyrir hverja listgrein sem heyrir undir sjóðinn, en tvö ráð fyrir myndlist. Formenn allra listráðanna mynda stjórn sjóðsins, sem tekur ákvarðanir í hverju tilviki, ásamt tveimur listráðsmönnum hlutaðeigandi greinar. Listrænt mat ræður ákvörðunum listráðanna, og samkvæmt því ráðstafa þau fé því sem kemur í þeirra hlut af heildarfé sjóðsins, en aðrir aðilar geta ekki breytt þeim ákvörðunum. 35 manna fulltrúaráð er kjörið til þess að fylgjast með starfsemi sjóðsins. Í þessu ráði sitja fulltrúar valdir af þingi, sveitarstjórnunum, háskólunum, tónlistarskólunum, hinum ýmsu samtökum myndlistarmanna o. s. frv. Í listráðin skipar menntamálaráðherra einn mann, en fulltrúaráðið skipar hina tvo.

Svíþjóð.

Í Svíþjóð er notað 1% af byggingarkostnaði ríkisbygginga til listrænna skreytinga. Nokkur sveitarfélög hafa sama sið, önnur hafa dregist aftur úr, en allmörg og þar á meðal Stokkhólmur, nota 2%. Í flestum sveitarfélögum er hafður sá háttur á, að valinn er listráðgjafi til 2—3 ára í senn, og er þá leitað til KRO (Konstnärernas Riksorganisation) og valinn maður úr hópi samtakanna. Listráð ríkisins (Statens Konstråd) hefur það hlutverk að sjá um dreifingu listaverka um ríkisbyggingar og önnur umráðasvæði ríkisins og stuðla þannig að því að listin verði almenningsseign. Árið 1976 var 30 milljónum sænskra króna varið af ríki, sveitarfélögum og þingi til skreytinga opinberra bygginga og innkaupa á myndlist í bæði nýjar og gamlar byggingar). Nokkuð þótti skorta á að nægu fé væri varið til upplýsinga og umræðna um þessi innkaup og einnig til varðveislu, viðgerða og skrásetningar. En Listráð ríkisins hefur fengið aukið fé milli handa á síðustu árum, og nú hefur verið komið á fót-nýrri stofnun, sem nefnist Upplýsingamiðstöð opinberra skreytinga (Informationscentrum för offentlig konst). Þar eru ca. 8 500 litskyggnur af myndverkum, sem skreyta opinberar stofnanir. Í Listráði ríkisins sitja fimm myndlistarmenn sem fastir starfsmenn ásamt fimm varamönnum. Ráðið getur kallað til samstarfs listráðunauta, sem einnig eru valdir úr hópi myndlistarmanna. Listráðið hefur samvinnu við arkitekt viðkomandi byggingar o. fl. Í Stokkhólmi er hægt að fá sérstök lán til listskreytinga í íbúðahverfum. Stokkhólmsborg hefur einnig ráðið til sín listráðgjafa sem annast innkaup og dreifingu á listaverkum í skóla borgarinnar.

Finnland.

Það fé sem finnska ríkið notar til skreytinga opinberra bygginga er fengið með getraunastarfsemi. Sjö manna listaverkanefnd ríkisins (Statens kunstverkskommission) annast innkaup listaverka. Í nefndinni eru tveir fulltrúar myndlistarmanna valdir úr hópi fagfélags finnskra myndlistarmanna og sambands finnskra myndlistarmanna, 1 fulltrúi fjármálaráðuneytis, 1 fulltrúi menntamálaráðuneytis og 1 fulltrúi frá byggingarráði ríkisins. Í byrjun starfsárs lætur byggingarráð ríkisins nefndinni í té lista yfir þær byggingar sem sýnt þykir að skreyta ætti hverju sinni. Nefndin gerir síðan nánari framkvæmdáætlun, sem samþykkt er af menntamálaráðuneytinu. Upphæðir þær sem notaðar eru til skreytinga opinberra bygginga í bæjar- og sveitarfélögum eru mjög mismunandi, allt frá 0.5% upp í 3%.

Noregur.

Árið 1976 var settur á stofn í Noregi sjóðurinn „Fondet for kunstnerisk utsmykking af nye statsbygg“. Í sjóðsstjórn sitja 6 menn og jafnmargir varamenn, skipaðir af kirkju- og menntamálaráðuneyti og tilnefndir af eftirfarandi aðilum: 1 fulltrúi frá kirkju- og menntamálaráðuneyti, 1 frá byggingarráði ríkisins, 1 frá BKS (Bildende kunstneres styre), 1 frá norskum listiðnaðarmönnum og 1 frá Listaráði ríkisins (Statens rådgivende utvalg for kunstnerisk utsmykking). Ráðuneytið skipar formann og varaformann. Í sjóð þennan eru lögð 2% af byggingarkostnaði allra opinberra bygginga, skv. nánari ákvörðun í reglugerð. Sjóðsstjórnin ákveður hvaða byggingar þurfi á skreytingum að halda og ákvarðar fjárhæð þá sem lögð skuli í skreytingu hverju sinni. Sjóðsstjórnin hefur ekki ákvörðunarrétt varðandi framkvæmd mála, val á listamönnum eða listrænt mat.

Kirkju- og menntamálaráðuneytið skipar 7 manna ráð, Listaráð ríkisins (Statens utvalg for kunstnerisk utsmykking). Ráðuneytið skipar formann og varaformann, 3 myndlistarmenn með varamönnum eru valdir af BKS (Bildende kunstneres styre), 1 listiðnaðarmaður með varamanni, valinn af norskum listiðnaðarmönnum, 1 arkitekt með varamanni, valinn af norska arkitektafélaginu og 1 fulltrúi byggingaráðs ríkisins með varamanni. Þetta listaráð ákvarðar hvernig staðið skuli að framkvæmdum skreytinga opinberra bygginga hverju sinni. Ráðinu ber að ábyrgjast að dreifing verkefna milli listgreina og listamanna sé sanngjörn.

Þegar hefja skal nýbyggingu á vegum hins opinbera, velja samtök myndlistarmanna og listiðnaðarmanna í viðkomandi sveitarfélagi í sameiningu listaráðunaut, sem vinnur, ásamt listskreytingarnefnd, að frekari framkvæmd mála. Í listskreytingarnefnd eru 3 fulltrúar, 1 arkitekt, 1 frá „nýtendum“ og 1 frá byggingarnefnd.

Á fyrrnefndri ráðstefnu í Moss kom það fram, að norrænir myndlistarmenn líta svo á að í Noregi sé skipan mála varðandi skreytingar opinberra bygginga mjög til fyrirmyndar og beri að vinna að samræmingu þessara mála um öll Norðurlönd. Hinsvegar er ljóst að reyna verður að hafa framkvæmd málsins eins auðvelda og unnt er um leið og þess er gætt að hagsmunir aðila séu ekki fyrir borð bornir.“